

<https://doi.org/10.52256/2710-3560.97.2023.97.15>
УДК 378. 037

Наталія Сідаш,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
м. Київ
ORCID ID 0000-0002-4569-4611
sidash@snu.edu.ua

ДУХОВНИЙ ВПЛИВ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

У статті розкриваються проблеми сучасної епохи глобалізації та важливість розвитку духовності студентів. Водночас розглядаються питання виховання духовності, що є невіддільною функцією освіти. У статті стверджується, що мистецтво сприяє вихованню духовності студентів. Реалізуючи духовну роль, мистецтво використовує красу, щоб залучити душу до духовного зростання. Мистецтво також використовує емоції, які можуть посилити різні аспекти послуг, які надає мистецтво. У дослідженні також наводиться програма виховання у студентів духовності засобами мистецтва «Дослідження світу, в якому ми живемо». Ціль навчальної програми – створити зв'язки між мистецтвом і духовністю. Наводяться приклади вправ цієї програми та частково описується вплив, який вона має створений на студентів. Також надаються результати опитувань студентів.

Ключові слова: мистецтво і духовність, освіта, духовний розвиток, мистецтво та освіта, вища освіта, мистецтво, музика, література, студентство.

Nataliia Sidash. Spiritual influence through the means of art

The article reveals the problems of the modern era of globalization and the importance of developing students' spirituality. At the same time, the issue of spiritual education, which is an integral function of education, is considered. The article claims that art contributes to the education of students' spirituality. Fulfilling a spiritual role, art uses beauty to engage the soul in spiritual growth. Art also uses emotions, which can enhance various aspects of the services that art provides. The study also provides a program for educating students in spirituality through the means of art "Exploring the world in which we live." The goal of the curriculum is to create connections between art and spirituality. Examples of the exercises of this program are given and the impact that has been created is partially described. The results of student surveys are also provided.

Key words: art and spirituality, education, spiritual development, art and education, higher education, art, music, literature, students.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями.

Твори мистецтва детально описують масштаби та широту духовності завдяки їхній здатності надихати, оживляти та підносити. Тому актуальним питанням сучасності є поєднання мистецтва і духовності, їхній вплив на особистість, зокрема на студентську молодь.

У наш час світових потрясінь поняття духовність стає вельми актуальним питанням. Поняття «Духовність» визначають як ставлення або підхід до життя, який передбачає пошук сенсу. Розглядаючи духовність в культурному житті, в мистецтві, слід виокремити його форми. Зауважимо, що в основі історичних релігій лежать духовні традиції, які суттєво відрізняються і які можна розглядати в рамках релігійного дискурсу. Але духовність також існує поза теологією чи релігійною практикою, в цьому сенсі вона пов'язана з етичними проблемами ідентичності, особистості та взаємодії людей у світі. Хоча такий погляд на духовні проблеми не має протиставлятися релігійній духовності, адже вони мають спільні інтереси.

Сучасне визначення поняття «духовність» відривається від релігійних традицій і, зокрема, від свого коріння в християнстві. Проте попри нечіткість, можна припустити, що поняття «духовність» належить до найглибших цінностей, якими керуються люди у своєму житті. Тобто духовність –

своєрідне втілення людського духу, який прагне досягти свого потенціалу. Поняття «духовність» крім індивідуалістичного значення стосується суспільних цінностей, соціальних структур, освіти, виховання.

Більш виражений зміст це поняття має коли його пов'язують з християнством. Адже християнство є його першоджерелом. З точки зору християнства, духовність відображає фундаментальні цінності, спосіб життя, розуміння Бога, людської особистості та матеріального світу як контексту для людської трансформації, тобто християнська духовність – це духовна трансформація.

У сучасній західній культурі інтерес до проблем духовності має дещо суб'єктивний характер. Тут існує тенденція зосередження на внутрішньому або на індивідуальній самореалізації (фізичній формі, здоровому способу життя та цілісному добробуту).

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми.

Питання виховання духовності досліджують учені Г. Шевченко, Д. Бех, Г. Базалук, Т. Антоненко, Каржевський, П. Шафер, І. Підласий, С. Сомер, С. Тейлор, Дж. Фішер, Р. Ассаджіолі, Б. Кримський, Е. Помиткін; проблему виховання духовності засобами мистецтва – Г. Шевченко, Т. Антоненко, П. Шафер, Е. Вагнер, Е. Акуно, Ш. Шонманн, О. Цибулько.

Мета статті – дослідження проблеми виховання духовності студентської молоді через мистецтво.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Часи потрясінь надихають на пошук альтернативного розуміння реальності. Це було так само правдою століття тому, як і сьогодні. Нові наукові відкриття кинули виклик давно прийнятим релігійним переконанням. Як і тоді, так і зараз ті, хто не задоволений механістичними поясненнями життя та суспільства, мають вибирати: відступити від нині дискредитованих філософій або шукати інші шляхи розуміння сил, які змінюють людське життя, щоб висловити своє метафізичне розуміння реальності. Це всеосяжне занепокоєння стосується духовності. З чим можна погодитися, так це посилення ролі духовності і збільшення потреби в ній в сучасному суспільстві. У світі, що постійно змінюється, духовність у поєднанні з мистецтвом надає простір і можливість для споглядання та роздумів.

Подібно до того, як західна музика має своє коріння в релігійній традиції, взаємозв'язок між духовністю та мистецтвом є симбіотичним; адже вони розвиваються взаємозалежно, відображаючи соціальні та культурні перетворення. Хоча релігія здебільшого вивчається через текст, естетичний вплив мистецтва залишається невіддільним. Класичний приклад такого впливу можна спостерігати в мистецтві, адже література, музика та мистецтво є першими найбільш сприйнятливими сферами, де духовність стає помітною у реальній формі.

Функція мистецтва – передати емоційні почуття в усій їх чистоті та інтенсивності. Мистецтво спонукає нас відриватися від повсякденності, націлює на духовність, трансформуючи негативні почуття у позитивні вібрації, дозволяючи нам забути себе і через цей досвід повного занурення злитися з космічним я.

Дослідники визначають мистецтво як особливий і позачасовий момент, під час якого стираються межі між мною і не-я саме тоді, духовні сили проявляються у формі мистецьких пісень, співів, танців, драм, костюмів, жестів, образів тощо тому, твір мистецтва завжди має духовне значення [10]. Проте як ми можемо пояснити духовність? Як виглядає духовність?

За своєю природою духовність пов'язана з духом; таємнича та нероздільна одушевляюча сила, з якої всі речі складаються. Духовність – це минулий досвід більшого світу та більшого я, простір, що стосується внутрішнього життя.

Духовність має глибокий зв'язок із мистецтвом. Дослідники стверджують, що духовність є невіддільною частиною людського існування, яка виявляється в моменти гострої особистої кризи та близького зриву: у моменти покинутості та тривоги – у темних тінях життя по той бік щасливого суспільства. Оскільки мистецтво – це насамперед творчість, духовність у мистецтві є джерелом появи творчості та творчого пориву, що пов'язує магічне невідоме і нас та два світи – духовного та бездуховного, саме тому справжня реальність є духовною, а мистецтво належить до духовного життя [9].

Оскільки духовний вимір мистецтва очевидним і зрозумілим, духовний аспект є першорядною складовою більшості мистецтва та його процесу. Однак варто зазначити, що духовність у освіті – є її одним із великих завдань і зображується як фундаментальна для людського стану, пов'язана з

універсальним пошуком індивідуальної ідентичності, пошуком сенсу та мети життя, цінностей, за якими потрібно жити, і розвитку особистості, фундаментальної людської характеристики.

Оскільки мистецтво є засобом, за допомогою можна виражати свою духовність, обговорення духовних питань має допомогти студентам усвідомити свою мету в житті. Зважаючи на це, є достатньо підстав вважати, що духовність лежить в основі мистецтва. Мистецтво – це сфера, багато аспектів якої, як творчість, уява, створення та оцінка, мають духовний характер або містять елементи духовності. Тому для освіти важливо наголошувати на духовності на додаток до наукових технологій і розвивати усвідомлення того, що життя можливо змінити.

Педагоги мають розбудити та розвивати свідомість своїх студентів, демонструючи їм зв'язок мистецтва і духовності. Якщо духовний елемент вилучити з освіти, сама природа освіти втратить найпотраємніші суттєві риси буття людини, цілі мистецтва та кінцеву надію на виховання ще одного покоління. Ця позиція дозволяє педагогам обговорювати проблеми, які виникають у них та їхніх студентів щодня [5]. Адаже ідеї духовності, духовності і мистецтва в освіті стимулюють, мотивують та залучають студентів до світу мистецтва і духовності. Для того щоб пов'язати духовність у мистецтві та духовність у викладанні, маємо дослідити, як духовність розвивається в мистецтві та як вона проявляється у вихованні.

Питання виховання духовності, а також проблема формування духовності через мистецтво привертає увагу багатьох учених. М. Дж. Хоган [4], досліджуючи духовність, стверджує, що не потрібно ігнорувати її науковий аспект. Адаже дослідження, що вивчають її структуру та функції, відкривають нове розуміння зв'язку між духовністю та мисленням. Учений пов'язує розвиток мислення та свідомості через розвиток духовності.

А. Рамеш та В. Дані у своїй дослідницькій статті [6] використовують фільми як метод виховання духовності, обговорюючи етичні істини, складні відносини, конфлікти, рефлексивні процеси. нарешті, духовні переживання, які часто трапляються несподівано, при перегляді фільмів вони звертають увагу на цінності та позицію, які потрібно прийняти. Вони стверджують, що фільми є потужним засобом виховання духовності, демонструючи чутливість, мужність, рішучість і незворушність, розпізнавання дилем і реагування на них, не дозволяючи негативу стати на шляху, що також є ключовим аспектом виховання. Їхню точку зору підтверджують дослідники Р. Кеннет, К. Магальянс, С. Морфілд, які надають в своїх дослідженнях дані про позитивний вплив фільмів на розвиток духовності [2; 9; 11].

Ш. Арора та А. Тьягі досліджували музику для виховання духовності. Вони стверджують, що музика може регулювати емоції: стрес, тривогу, гнів, сильні емоційні переживання; потребує постійного процесу мислення, формує свідомість. Дослідники вказують, що позитивним аспектом музики є те, що вона робить людину вірною та люблячою, адже музика пов'язана з духовністю. Вчені роблять висновок, що музика відіграє важливу роль у розвитку особистості людини, формуванні її культурного світогляду, бо музика – це виразна мова, яка відображає емоції, культурні особливості суспільства і навіть є способом обміну ідеями між людьми, тому вона може проникати до глибини душі [7].

Учені досліджували цифрові технології як засіб виховання. Дослідники [3] описали, як технологія допомагає формувати духовний досвід через «розширений простір», аналізуючи як технологія взаємодіє з духовним. Вони стверджують, що мультимедіа приносить нові форми зустрічей, які відбуваються поза галереями та іншими просторами, залучаючи аудіовізуальні та інші засоби артикуляції духовного. Ці нові форми, характерні для мистецтва інсталяції, створюють більшу близькість (часто через занурення), як фізичну, так і психологічну, що посилює вплив, який вони мають на нас. Більшість представлених творів мистецтва – це не картини на стінах чи скульптури на постаментах, які зберігаються на «безпечній» відстані від нас, а скоріше об'єкти, які потрібно обійти, які втручаються, часто випробовуючи нашу незворушність, у результаті чого і формується духовний вплив, становлять тотальне середовище, яке включає більше ніж просту взаємодію того, що проєктується чи екранізується; взаємодія стосується загального середовища між глядачем і об'єктами в просторі. Ця динаміка сприяє формуванню духовності, бо залучення до візуальних і звукових засобів веде до глибшого розуміння життя, і де чуттєве сприйняття стає шляхом до самопізнання.

Автори стверджують, що пасивне споглядання картини на стіні чи скульптури на постаменті замінюється активною участю в мультисенсорній сфері, яка передбачає набагато більше, ніж перегляд, і передбачає прогулянку навколо, крізь, а іноді й у сам витвір мистецтва. Неможливо сприйняти твір в одиничний момент часу, і для розуміння твору потрібна постійна взаємодія.

Всупереч помилковому уявленню про те, що технологія віддаляє людей від їхніх тіл, цифрові мультимедіа часто посилюють відчуття феноменологічного чи втіленого. Духовність відчувається, а не просто розуміється.

Б. Муні та Ф. Тіммінс [1] діляться досвідом виховання духовності через художнє мистецтво. Вони стверджують, що ця методика дає студентам можливість помірковувати над власним розумінням і глибше усвідомити значення духовності через картини художників, адже в багатьох мистецьких творах закладений особистий і суб'єктивний духовний досвід митця. Це роздуми про людський стан, страждання та екзистенційні тривоги. Фігури, представлені самі собі, діють як окремі люди, які викликають духовні почуття та піднесення. Адже художники звертаються до духовності як джерела натхнення для своєї роботи, до цінностей, такі як повага, мир і взаємодопомога, приватний діалог між картиною та кожним із глядачів. Вони прагнуть до сутності духовності у своїй творчості. Безсумнівно незалежно від їхніх особистих релігійних переконань митці звертаються до духовних філософій і богословської іконографії, щоб перевірити власні переконання та осмислити поточний момент.

Література, художнє мистецтво, музика, кіномистецтво не відокремлюються і не протиставляються один одному, а зливаються. Адже всі ці види мистецтва – емоційний стан душі особистості, яка створювала їх. Мистецтво виражає духовне ставлення різними способами. Кіномистецтво інсценує зародження і розвиток основного духовного ставлення шляхом взаємодії та інтриги між людьми. Музика здається невимовною, але здатна так, як це не вдається жодній іншій формі мистецтва зворушити особистість в самій глибині її ества. Образотворче мистецтво та поезія мають здатність конкретизувати символи та, навпаки, перетворювати звичайні речі на символи, іншими словами, створювати їх незвичайними та підняти їх над вирівнюваним ходом часу. Тож все мистецтво може бути місцем, де можна знайти Бога.

Мистецтво та духовність дуже близькі один до одного на рівні цього питання. У цьому відношенні вони виглядають схожими один на одного. Вони обидва спрямовані на ухильні або трансцендентні значення, на явища, в яких сенс присутній і відсутній одночасно. Вони можуть зміцнювати один одного в такому ставленні та допомагають один одному створювати внутрішнє: відкритість, захоплення, навіть благоговіння. Тобто ми можемо розглядати мистецтво як джерело духовної глибини.

Отже, у нашому дослідженні ми дійшли висновку, що у сучасній культурі, коли глядачі говорять про сприйняття мистецтва як про духовне, вони реагують на зустріч із мистецтвом з його образністю та формальними якостями, і тим, що це відкрило в них. Адже мистецтво – це зустрічі з досвідом, які викликають почуття піднесення від об'єкта, сакралізованого в мистецтві. Коли студенти сприймають мистецтво, то часто вдаються до емоційної мови або аналогії, щоб описати свої відповіді. Такі емоційні стани спонукають до роздумів духовного характеру. Коли студенти говорять про духовний досвід, вони мають на увазі тимчасову зміну в їхньому психологічному стані, яка моменту виокремлює їх від буденності, тобто йдеться про своєрідне піднесення.

Мистецтво надає такі форми зустрічей, які відбуваються у культурному просторі: матеріальні і аудіовізуальні та інші засоби прояви духовного, які впливають на глядачів; створюють близькість, і одним із наслідків більшої близькості може бути підвищена усвідомленість, яка збільшує присутність і відчуття втілення. Мистецтво, транслюючи духовне, стосується почуттів, спонукає замислитися над сенсом життя, штовхає до вічних питань, на відчуття приналежності, до відчуття важливого. Духовно контрастуючи з матеріальним та мирським успіхом прагне вийти за межі мирських благ і амбіцій. Враховуючи цю спорідненість мистецтва та духовності, не дивно, що духовність є невіддільною від мистецтва.

Одним із наслідків більшої близькості через взаємодію чи занурення може бути підвищена усвідомленість, яка підвищує присутність і відчуття втілення. Хоча перегляд творів мистецтва є кращим ніж репрезентативна документація будь-якого виду, у контексті мистецтва це важливо для розуміння та оцінки духовних аспектів. Адже перцептивні знання не можуть бути передані інакше, і глядач повинен взаємодіяти з твором мистецтва різними способами, перш ніж можна буде досягти розуміння. Порівняння з «тут і зараз», яке створює мистецтво, є частиною усвідомленості та відкриває духовні роздуми про ідентичність і значення. Ці міркування набувають особистої форми, а це означає, що потенційно існує стільки інтерпретацій духовності, скільки глядачів, що не викликає проблем і демонструє пластичність духовності.

Отже, в нашому дослідженні ми хотіли, щоб наші студенти отримали більш витончене розуміння різниці та перетину духовного і матеріального світу. Ми сподівалися, що студенти

встановлять зв'язки між духовністю і мистецтвом та зможуть пояснити, чому і як мистецтво може бути духовним. Крім того, ми хотіли, щоб наші студенти розмірковували над власною духовною реакцією на мистецтво і висловили своє розуміння духовності, щоб задовольнити потребу в них розвивати особистісні, навчальні та мисленнєві навички.

Для досягнення наших цілей ми організували навчання в наступній програмі: «Дослідження світу, в якому ми живемо». Ціль навчальної програми – створити зв'язки між мистецтвом і духовністю. Допомогти студентам дослідити відмінності та збіги між «духовним» і «матеріальним». Дати можливість студентам обмірковувати та висловити власні переконання та розуміння того, що можна назвати «духовним» за допомогою мистецтва.

Ми сподівалися, що до кінця програми студенти зможуть:

- розуміти, що таке духовність;
- думати про власну «духовність» і переконання;
- знати, як духовність виражається через мистецтво;
- виражати власні духовні переконання та ідеї за допомогою мистецтва.

Ми вирішили, що найкращий спосіб досягти цього — присвятити серію занять мистецтву.

Ключовим питанням для нашої програми було: «Як мистецтво може передати духовний сенс?».

Оцінювання відбувалося за такими критеріями:

- розуміння різних проявів духовності;
- вираження власної уяви за допомогою мистецтва;
- власна оцінка та розуміння твору мистецтва;
- власне розуміння та здобуття духовності через мистецтво та розуміння зв'язків між двома сферами;

- умотивованість та захопленість цим міжпредметним зв'язком.

Про досягнення студентів свідчили:

- підсумковий художній твір-роздум про духовність та її зв'язок з мистецтвом;
- самооцінка студентами своєї роботи у програмі;
- письмові відповіді студентів на запитання: Наскільки добре Ви досягли своїх цілей? Як впливає мистецтво на особистість? Що можна дізнатися з мистецтва про духовність? Де можна знайти духовність? Як стати духовним?

Представляємо серію завдань навчальної програми: «Дослідження світу, в якому ми живемо» з уроків мистецтва з дослідження духовності.

1. Студентам показують серію зображень, кожне з яких відображає різні аспекти духовності: емоції, мова, фізичне, самосвідомість, стосунки, творчість, совість, трепет і диво, священне чи святе, трансцендентність. Їм надається перелік з цими ключовими термінами, при цьому потрібно зіставити кожне зображення з ключовим терміном та описати духовну природу кожного з них. Потім студентам показують твори мистецтва, що відображають різні аспекти духовності, і вони повторюють діяльність, щоб надати їм більш витончене розуміння духовності.

2. Студенти досліджують і відповідають на запитання про те, як твори мистецтва сприяють духовним роздумам, Яку духовну істину можна знайти у мистецтві? Наводять приклад, як твори мистецтва викликають піднесення.

3. Студенти розглядають низку художників і зображень, досліджуючи, як вони виражають свої думки, духовність, переконання та власні ідеї через свою роботу.

4. Студенти обирають одну роботу або художника, визначаючи мету творів мистецтва та що, на їхню думку, художник намагався передати.

5. Студенти вивчають ряд артефактів із сучасного, історичного, особистого та культурного контекстів. Аналізують зображення та стилі, інтерпретують те, що вони представляють, роблячи обґрунтований висновок під час аналізу.

6. Наведемо серію творчих завдань можливого використання творів мистецтва для розвитку духовності студентів. Ось кілька поглядів на мистецтво як на вираження духовних цінностей:

Мистецтво як великий посвятитель у таємниці життя. (Подумайте про картини Марка Ротко, які ніби запрошують нас у невідоме й незвідане.)

Мистецтво як оспівування краси в її багатьох формах. (Художники часто створюють красу там, де вона спочатку не помітна в людських тілах, предметах і світі природи.)

Мистецтво як учитель уваги та справжньої присутності. (Подумайте про велику увагу Вінсента Ван Гога, зосередженого на вазі із соняшниками.)

Мистецтво як тренінг для співчуття та емпатії. (На думку спадають автопортрети Рембрандта в похилому віці.)

Мистецтво як запрошення замислитися над душею речей. (Подумайте про жінок Вермеєра, як-от «Молочниця», з різними предметами.)

Мистецтво як вираження нашого прагнення до кохання. («Краса зникає. Ви не можете стояти перед Рембрандтом і піти від тієї самої людини».)

Мистецтво як спосіб протистояти потворному, жахливому та гротеску, не втікаючи. (Хорошим прикладом є «Крик» Едварда Мунка.)

Мистецтво як шлях до щирого сприйняття наших емоцій. (Арттерапія — сфера, що розвивається.)

Мистецтво як відкриття духовним переживанням. (Релігійні картини, як і багато абстрактних, відкривають проблески невідомого.)

Мистецтво як пророчий протест проти війни, гніту та злиднів. («Герніка» Пікассо настільки графічно зображує війну, що це стає протестом проти неї.)

Мистецтво як репетиція майбутніх технологічних змін. (Через свої творчі роботи багато художників і скульпторів передбачили майбутнє.)

Мистецтво як засіб зв'язку зі світом природи та всіма його щедротами. (Тоді як багато людей страждають від «дефіциту природи», картини можуть бути нагадуванням про те, чого нам не вистачає.)

Мистецтво як майданчик для вільного духу. (Творіння Red Grooms і Alexander Calder виявляють внутрішню дитину як у молодих, так і в старих.)

Мистецтво як засіб навчання для підвищення нашої свідомості. (Художник Роберт Раушенберг каже, що хоче допомогти людям бачити чіткіше та розширити їхню свідомість.)

Мистецтво як те, що вириває нас із традиційного мислення. (Жан Дюбюффе сказав: «Справжня мета будь-якого мистецтва — підірвати».)

Мистецтво як смислотворець. (Ален де Боттен і Джон Армстронг вітають терапевтичні цінності мистецтва для внутрішнього зростання.)

Мистецтво здатне перенести нас у стан задуму. (Ми часто переносимося в інше місце та час, просто стоячи перед картиною.)

Мистецтво як змінювач форми, який завжди має сказати нам щось нове. (Найкращий підхід до художньої виставки — мати розум початківця.)

Мистецтво як дослідження святобливості. (Пол Вудрафф сказав: «Мистецтво розмовляє мовою святобливості краще, ніж філософія».)

Майстер дзен Д. Т. Судзукі стверджував: «Мистецтво вивчають в Японії не тільки заради мистецтва, але й для духовного просвітлення». Ми віримо, що мистецтво завжди пов'язане з духовністю. Це один із способів оживити.

Мистецтво і духовність йдуть паралельно один одному, і зливаються, як дельта. І мистецтво, і духовність передбачають відкрите та сприйнятливий ставлення.

Опитування аудиторії.

З результатів інтерв'ю та опитувань впливає кілька ключових тем:

Дослідження спонукало студентів підійти до критичної релятивізації того, що вони бачили, чули або читали, а також дозволило їм відчувати задоволення від мистецтва в багатьох його формах. Вони відзначали, що потенціал мистецтва спонукав їх отримати досвід, здобуття нових знань і розуміння духовних реалій. Що виділялося, так це те, що цей досвід також був пов'язаний із зовнішніми щодо творів мистецтва елементами. Для всіх духовне охоплює пізнання почуття, відчуття або переконання, що існує щось більше, ніж вони самі. Але те, що це стосується учасників, варіюється від розмов про Бога до чогось неземного щодо природи, спільноти та мети. Більшість учасників були твердо переконані, що існує якась реальність, істота, сила чи дух, які неможливо повністю зрозуміти або відчувати.

Іншим різким спостереженням були відмінності у тому, як учасники говорили про духовне. Одні учасники ототожнювали духовне з релігією, особливо християнськими віруваннями та практиками. Інші говорили про духовне як про щось окреме від релігії, але могли включати і її. Для них це більше стосується особистого життя та стосунків у ньому.

Намагаючись зрозуміти зв'язок між мистецтвом і духовністю, студенти зазначають, що зосереджувалися на творах мистецтва при цьому у них виникали питання: Які духовні якості чи

значення воно має? Це поверхнево чи глибоко зображений твір мистецтва? Чи сприяє він залученню в духовність? Якщо мистецтво втілює духовний вимір, чи не повинно воно бути універсальним для всіх, хто його відчуває?

Під час інтерв'ю учасники використовували кілька різних слів, щоб висловити вплив творів мистецтва на їхнє розуміння духовного – такі слова, як «нагадати», «підтвердити», «розвинути», «змінити», «збагатити», «освітити». Ці спостереження розкривають природу когнітивних ефектів будь-якої взаємодії з твором мистецтва, релігійним чи іншим. Вони також, здається, суперечать опису мистецького твору як такого, що має певні когнітивні функції чи духовні значення, ніби ці речі притаманні самому твору мистецтва. Натомість здається, що ці значення зрештою визначаються походженням, історією, здібностями, потребами та бажаннями учасників.

Таким чином, мистецтво є формою самопізнання, яка дає нам мотивоване розуміння себе у світі. У своїй найважливішій функції мистецтво створює простір, що дозволяє нам розширювати нашу повсякденну реальність і реагувати на те, що є і більше, ніж ми самі, і є нашою глибокою частиною. Тобто мистецтво має силу переносити нас за межі обмеженого почуття чи себе.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі.

Метою нашого дослідження було зрозуміти, як духовне проявляється в мистецтві. По-перше, духовність можна вважати пошуком сенсу життя, як «основну мотиваційну силу», що може надати орієнтацію на цінності, за якими потрібно жити, як відчуття напрямку, як основу для надії. По-друге, духовність може допомогти нам розвивати ставлення до таємниці. У наших пошуках, що виходить за межі наших можливостей, які часто не можна описати мовою, тобто ми усвідомлюємо, що світ має глибинний вимір поза поверхневими проявами. І в цьому випадку духовність сприяє зустрічі з таємницею в нашому житті. По-третє, духовність пов'язана з трансформацією і має спонукати нас розвиватися та рости в наших пошуках сенсу та відношення до таємниці.

Оскільки духовне існує в живому змісті в мистецтві, відкинути це означало б недооцінити потенційний внесок мистецтва, а також розвиток суспільства та особистості. З цієї причини, мистецтво, яке є духовним, веде за межі ідей самосвідомості та самодослідження. Можливо, особливо варто, з огляду на складність проявів мистецтва, споглядати духовне в мистецтві як спосіб протистояти пасивності та нігілізму і натомість сприяти та стимулювати співчуття та розуміння.

Духовний розвиток у взаємодії з мистецтвом, безсумнівно, є захопливою сферою дослідження, якій варто приділяти увагу, адже він потрапляє в рамки широкої теорії виховання. Тому ця сфера дослідження пропонує широке коло досліджень в напрямку духовного розвитку студентів. А саме: у подальшому дослідженні цієї теми ми сподіваємося знайти пробліски розуміння таких складних питань: На які духовні висновки спонукає мистецтво? Чи мають різні види мистецтва більший духовний вплив, ніж інші? Наскільки важливий зміст і контекст мистецтва? Що заважає отримати доступ до духовної реальності через мистецтво?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Mooney B., Timmins F. Spirituality as a universal concept: Student experience of learning about spirituality through the medium of art. *Nurse Education in Practice*. 2007. Vol. 7. P. 275–284. URL: <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2006.09.001>.
2. Kenneth R. Film as an expression of spirituality: the arts and faith top 100 films. Cambridge Scholars Publishing. 2023. 242 p.
3. Kaewkitipong L., Beaunoyer E., Ractham P., Guitton M. J. Augmented spirituality: Renewing human spirituality in a technology-driven world? *Computers in Human Behavior*. 2023. Vol. 148. 107904. URL: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2023.107904>.
4. Hogan M. J. On spirituality and education. *Thinking Skills and Creativity*. 2009. Vol. 4. P. 138-143. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2009.06.001>.
5. Nasrollahi Z., Eskandari N., Adaryani M.R., Tasuji M.H.H.R. Spirituality and effective factors in education: A qualitative study. *J Educ Health Promot*. 2020. URL: https://doi.org/10.4103/jehp.jehp_430_19.
6. Ramesh A., Dani V. Embedding spirituality for professionals – A study using movies as pedagogy. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2009. Vol. 133. P. 473-480. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.04.214>.

7. Arora S., Tyagi A. Music as a blend of spirituality, culture, and mind mollifying drug, *Applied Acoustics*. 2022. Vol. 189. 108615. URL: <https://doi.org/10.1016/j.apacoust.2021.108615>.
8. Shevchenko H., Antonenko T., Bezuhla M., & Safonova I. Students' spiritual security education. *Journal of History Culture and Art Research*. 2020. Vol. 9(4). P. 98-110. URL: [doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i4.2799](http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i4.2799).
9. Magalhães C. S. The perception of the influence of films on spirituality. Moving towards a cultivation theory perspective. *Tropos: comunicação, sociedade e cultura*. 2021. Vol. 10(1). p. 147–159. URL: <https://periodicos.ufac.br/index.php/tropos/article/view/4443>.
10. Eralyevich S. H. Shaping students' spiritual worldviews through fine arts. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*. 2021. Vol. 3 (05). P. 79–86. URL: <https://doi.org/10.37547/tajssei/Volume03Issue05-15>.
11. Swenson S. Active spectatorship: spiritual dimensions of film. *Brigham Young University Studies*. 2007. 46(2). P. 247–266. URL: <http://www.jstor.org/stable/43045078>.

REFERENCES

1. Mooney B., Timmins F. Spirituality as a universal concept: Student experience of learning about spirituality through the medium of art. *Nurse Education in Practice*. 2007. Vol. 7. P. 275–284. URL: <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2006.09.001>. [in English].
2. Kenneth R. Film as an expression of spirituality: the arts and faith top 100 films. Cambridge Scholars Publishing. 2023. 242 p. [in English].
3. Kaewkitipong L., Beaunoyer E., Ractham P., Guitton M. J., Augmented spirituality: Renewing human spirituality in a technology-driven world?. *Computers in Human Behavior*. 2023. Vol. 148. 107904. URL: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2023.107904>. [in English].
4. Hogan M. J. On spirituality and education. *Thinking Skills and Creativity*. 2009. Vol. 4. Issue 2. P. 138-143. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2009.06.001>. [in English].
5. Nasrollahi Z., Eskandari N., Adaryani M.R., Tasuji M.H.H.R. Spirituality and effective factors in education: A qualitative study. *J Educ Health Promot*. 2020. URL: https://doi.org/10.4103/jehp.jehp_430_19. [in English].
6. Ramesh A., Dani V. Embedding spirituality for professionals – A study using movies as pedagogy. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2009. Vol. 133. P. 473-480. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.04.214>. [in English].
7. Arora S., Tyagi A. Music as a blend of spirituality, culture, and mind mollifying drug, *Applied Acoustics*. 2022. Vol. 189. 108615. URL: <https://doi.org/10.1016/j.apacoust.2021.108615>. [in English].
8. Shevchenko H., Antonenko T., Bezuhla M., & Safonova I. Students' spiritual security education. *Journal of History Culture and Art Research*. 2020. Vol. 9(4). P. 98-110. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i4.2799>. [in English].
9. Magalhães C. S. The perception of the influence of films on spirituality. Moving towards a cultivation theory perspective. *Tropos: comunicação, sociedade e cultura*. 2021. 10(1). p. 147–159. URL: <https://periodicos.ufac.br/index.php/tropos/article/view/4443>. [in English].
10. Eralyevich S. H. Shaping students' spiritual worldviews through fine arts. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*. 2021. Vol. 3 (05). P. 79–86. URL: <https://doi.org/10.37547/tajssei/Volume03Issue05-15>. [in English].
11. Swenson S. Active spectatorship: spiritual dimensions of film. *Brigham Young University Studies*. 2007. 46(2). P. 247–266. URL: <http://www.jstor.org/stable/43045078>. [in English].

Матеріал надійшов до редакції 23.09.2023 р.